

ОДНОС ПЕРСОНАЛИЗОВАНЕ РЕЛИГИОЗНОСТИ И МИЛИТАРИСТИЧКЕ ПОЛИТИЧКЕ КУЛТУРЕ КОД ГРАЂАНА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Андрејана Максимовић
 Државни универзитет у Новом Пазару
 Зоран Милосављевић
 Институт за политичке студије – Београд

Процес секуларизације је учинио да класична религиозност изгуби традиционално доминантну позицију. Чини се да ту позицију полако преузимају различити облици световне религиозности. Персонализована религиозност се не везује стриктно за религиозност у класичном смислу. Ову димензију религиозности операционализујемо кроз следеће аспекте: веровање у личног Бога/духа/животну силу, унутрашња духовност, заинтересованост за свето/натприродно, налажење утехе у вери, молитва и/или медитација. Милитаристичка политичка култура је облик политичке културе који почива на војној власти. Преференцијал у односу милитаристички тип политичке културе операционално меримо посредством четворостепене скале – „добар“, „веома добар“, „лош“, „веома лош“. Подаци које смо користили су из Европског истраживања вредности (European Value Study). То је компаративно крос-национално и лонгитудинално истраживање које се по јединственој методологији спроводи у читавој Европи и то на сваких десет година. Прво овакво истраживање је спроведено 1981. године, а последње истраживање је реализовано 2008/2009 године. Србија је укључена тек у последњем таласу истраживања.

Резултати регресионе анализе указују да је милитаристичка политичка култура позитиван предиктор персонализоване религиозности. Овај налаз нас упућује на то да постоји јака веза између духовности и војне власти.

Кључне речи: *религиозност, персонализована религиозност, милитаристичка политичка култура, операционализација*

Религиозност

Религиозност се обично дефинише као „социјално-психолошко стање које је својствено верујућем човеку и можемо рећи да има три аспекта: сазнајни, афективни и акциони“ (Ђорђевић, 2009). Дакле, она сублимира веровање, осећања и праксу. За Пантића религиозност представља „оријентацију која се темељи на

ставовима когнитивне природе, ставовима емоционалне природе и другим осећањима као што су зависност, беспомоћност, дивљење према натприродном бићу, динамичке ставове о потреби обављања верских обреда, ставове према институцијама одређене конфесије и извесне моралне ставове“ (Пантић, 1988). Благојевић истиче да изузетна сложеност и слојевитост религиозности извиру из чињенице да је она у кругу оних појава у човековом индивидуалном животу које захватају најдубље слојеве ума и душе (Благојевић, 2005). За Вукомановића је религиозност једно од најизворнијих и најаутентичнијих људских искустава (Вукомановић, 2001).

Важно је нагласити да при проучавању религиозности нарочити значај треба дати друштвеном контексту. То је посебно значајно у светлу данашњих расправа и дебата о ревитализацији религије и религиозности и, у складу с тим, о типовима религиозности које тај контекст производи, али и због вишедимензионалности религиозности. Истраживања религиозности су се најпре заснивала на два индикатора религиозности: посећивање цркве и извршавање одређених црквених дужности (крштење, причест и сл.). Гледано кроз призму савремених истраживања религиозности, ово бисмо могли означити црквеном религиозношћу. Дакле, ово је тек један аспект и свакако је недовољан за целовит приказ датог феномена.

Класична религиозност се темељи на цркви као институционализованој организацији. Реч је о типу религиозности који се заснива на развијеном теолошком учењу и религијским ритуалима у којима се учествује. Ова форма религиозности фаворизује практиковање побожности у одговарајућим друштвеним установама – црквама и храмовима – као и развијање осећања припадности вери и организацији. Треба истаћи да је процес секуларизације учинио да класична религиозност изгуби традиционално доминантну позицију. Чини се да ту позицију полако преузимају различити облици световне религиозности. Многи аутори световну религију доживљавају као „систем идеја, осећања и акције неке групе унутар које верници посвећују одабране аспекте друштвене стварности, које тада за групу представљају највећу вредност“ (Дуганџија, 1980). Суштински, световна религиозност модерног друштва није „мање религија“ у односу на класичну религиозност. Како истичу Бешић и Ђукановић, „иако су објекти веровања у њима емпиријске, а не оностране природе, за њих је примарно значајно што је у њима оваплоћено свето; они се узимају као свети и добијају трансцендентно значење“ (Бешић, Ђукановић, 2000).

Главна карактеристика религиозности данашњег времена јесте заокупљеност сопственом личношћу. Наиме, савремени човек је превише заокупљен сопственом земаљском срећом. У том смислу је критика модерног друштва заправо критика оних појединаца који не могу и не желе да изграде активан однос према животу и свету.

Персонализована религиозност

Персонализована религиозност се не везује стриктно за религиозност у класичном смислу. „Она се састоји од унутрашњег и индивидуализованог става према светом“ (Бешић, 2014). Управо емоционални аспекти религиозности откривају дубљу и интимнију везу коју појединац успоставља са Богом одн. са својом религијом. Заправо, ради се о изградњи религијског света на персонализованој духовној

равни, независно од прве две димензије религиозности. За ову димензију религиозности се може рећи да је ослобођена утицаја друштвено-културних обзира припадања одређеној верској заједници и упражњавања верских обреда, иако не у потпуности. Плуралистичком мишљењу на религиозном плану одговара тзв. „религија без припадања“. „То је такав систем веровања и ритуала преко којих модерна друштва сакрализују своју властиту световну сложеност и подупиру заједничку оданост грађанском поретку“ (Биговић, 2010).

Ову димензију религиозности операционализујемо кроз следеће аспекте: веровање у личног Бога/духа/животну силу, унутрашња духовност, заинтересованост за свето/натприродно, налажење утехе у вери, молитва и/или медитација.¹

Мерења по ајтемима представљено је различитим скалама. Дистрибуцију одговора по ајтемима приказујемо у табелама од 1 до 4.

Табела 1 – *Верује у личног бога, духа или животну силу (N-1433), приказано у процентима*

У личног Бога	Духа или животну силу
18.7	55.9

Табела 2 – *Унутрашња духовност (N-1469), у процентима*

Веома заинтересовано	18.2
Донекле заинтересовано	40.0
Није баш заинтересовано	25.5
Уопште није заинтересовано	13.5

Табела 3 – *Колико је Бог важан у твом животу (N-1452), у процентима*

1 – Није ми уопште важан	7.8
2	2.4
3	3.7
4	3.9
5	13.3
6	7.0
7	9.2
8	12.8
9	9.1
10 – Веома ми је важан	26.8

Табела 4 – *Налази утеху у вери (N-1397), моли се и/или медитира (N-1466), у процентима*

Налази утеху у вери	Моли се и/или медитира
19.8	26.1

¹ Према моделу М. Бешића, *Транзиционе трауме и промене вредносних оријентација – генерацијски приступ*, Компаративна емпиријска студија вредности у земљама бивше Југославије, Факултет политичких наука, Београд, 2014, стр. 80.

У табелама је дата дистрибуција одговора по свим индикаторима и, као што можемо да видимо у табели 1, у личног бога верује 18.7%, а у духа или животну силу 55.9% испитаника. За унутрашњу духовност (табела 2) је веома заинтересовано 18.2% испитаника, донекле је заинтересовано 40.0%, није баш заинтересовано 25.5%, а 13.5% испитаника уопште није заинтересовано за унутрашњу духовност. На питање колико је Бог важан у твом животу (табела 3) понудили смо скалу од 1 до 10, која се заправо креће у распону није ми уопште важан, и то показује 7.8% испитаника, до веома ми је важан, што показује 26.8% испитаника. Утеху у вери налази 19.8%, а моли се и/или медитира 26.1% испитаника (табела 4).

Резултати факторске анализе² као и Cronbach's Alpha коефицијенти³ представљени су у табелама од 5 до 7.

Табела 5 – Иницијална екстракција ајтема⁴

	Иницијал	Екстракција
Веровање у личног бога или духовну силу	1.000	.447
Унутрашња духовност	1.000	.437
Бог важан у животу	1.000	.631
Налази утеху у вери	1.000	.613
Моли се/медитира	1.000	.578

Табела 6 – Компоненте и проценат објашњене варијансе⁵

Компоненте	Иницијалне ејген вредности			Екстраховане ејген вредности		
	Укупно	% Варијансе	Кумулатив%	Укупно	% Варијансе	Кумулатив %
1	2.706	54.114	54.114	2.706	54.114	54.114

Табела 7 – Факторска оптерећења⁶

Веровање у личног бога/духа или животну силу	.669
Унутрашња духовност	.661
Бог важан у животу	.794
Налази утеху у вери	.783
Моли се и/или медитира	.760

² Факторска анализа је метода за идентификацију латентних варијабли, односно фактора који стоје у основи повезаности већег броја манифестних варијабли чије су вредности евидентиране. Она се често користи за редукцију података како би се идентификовао мали број фактора који објашњавају већи део варијансе која је добијена код много већег броја манифестних варијабли.

³ Cronbach's Alpha коефицијенти обезбеђују вредности које омогућују валидну и поуздану компарацију скова који би добили на основу свих ајтема.

⁴ Ова табела представља матрицу комуналитета у којој су подаци о томе која је пропорција варијансе сваке манифестне варијабле објашњена екстрахованим факторима, тј. колики је њен комуналитет и то у колони Екстракција.

⁵ Ова табела представља матрицу у којој су дате својствене вредности фактора, проценти укупне објашњене варијансе и кумулативни проценти. У прве три колоне су подаци за све факторе, у друге три само за оне факторе који испуњавају критеријум да буду задржани (својствена вредност преко 1).

⁶ У следећој табели је приказана матрица компоненти која садржи корелације неротираних фактора и изворних варијабли, тј. факторска засићења.

У табели 8 приказујемо дистрибуцију добијеног факторског скорa.

Табела 8 – Статистичке вредности дистрибуције скорa персонализоване религиозности

		Веровање у личног бога/духа или животну силу	Унутрашња духовност	Бог важан у животу	Налази утеху у вери	Моли се и/или медитира
N	Валидно	1433	1469	1452	1397	1466
	Недостаје	79	43	60	115	46
Аритметичка средина		2.08	2.35	6.92	.79	.73
Стандардна грешка AC		.020	.025	.075	.011	.012
Медијана		2.00	2.00	8.00	1.00	1.00
Модус		2	2	10	1	1
Стандардна девијација		.767	.939	2.862	.410	.444
Варијанса		.589	.882	8.193	.168	.197
Скјунис		.686	.254	-.645	-1.397	-1.043
Куртозис		.519	-.805	-.673	-.047	-.914
Опсег		3	3	9	1	1
Минимум		1	1	1	0	0
Максимум		4	4	10	1	1
Перценти	25	2.00	2.00	5.00	1.00	.00
	50	2.00	2.00	8.00	1.00	1.00
	75	2.00	3.00	10.00	1.00	1.00

Милитаристичка политичка култура

Бројне су типологије политичке културе. Значајна типологија политичке културе настаје уколико за критеријум узмемо вредносну оријентацију (модерност/традиција) у комбинацији са типом односа (демократски/егалитарни или ауторитарни/хијерархијски). Иако се у оквиру концепта политичке културе не спомиње непосредно појам ауторитарности, чини се да је управо она неопходна за разумевање поредака који су успостављени у земљама без традиције грађанског друштва. У ауторитарним владавинама доминирају парохилална и поданичка политичка култура (Алмонд, Верба, 2000). Ауторитарност у тим друштвима представља основу ауторитарног поретка.

Преференцијал у односу милитаристички тип политичке културе операционално меримо посредством четворостепене скале – „добар“, „веома добар“, „лош“, „веома лош“ (Бешић, 2014). Користили смо четворостепену лествицу којом су испитаници изражавали подршку облику који почива на војној власти.

Табела 9 – Степен подршке милитаристичком (N-1333) облику политичке културе, у процентима

	Милитаристички
Веома добар	8.6
Добар	17.0
Лош	33.7
Веома лош	28.8

Највише вредности на скали налазимо код милитаристички облик политичке културе је лош (33.7%) и веома лош (28.8%). Да је милитаристички облик политичке културе добар сматра 17% испитаника, а најмање је оних који сматрају да је овај облик политичке културе веома добар (8.6%).

Однос персонализоване религиозности и милитаристичке политичке културе

Табела 10 – Средње вредности односа персонализоване религиозности и милитаристичке политичке културе⁷

		N	AC	СД	Ф- тест
Веома добар	Персонализована религиозност	116	.321	.735	F(3,1139)=6.004, p<0.1 ⁸
Добар		229	.043	.950	
Лош		436	-.084	1.043	
Веома лош		362	-.085	1.034	

Највише вредности персонализоване религиозности уочавамо код испитаника који сматрају да је милитаристички облик политичке културе веома добар, а најниже код оних који сматрају да је веома лош. Дакле, налазимо да је персонализована религиозност у пропорционалном односу са милитаристичким типом политичке културе код грађана Србије.

⁷ Средње вредности се формирају под условом да је сваки испитаник дао најмање четири одговора.

⁸ ***p<0.01

**p<0.05

*p<0.1

Милитаристичка политичка култура као предиктор персонализоване религиозности⁹

Табела 11 – Милитаристичка политичка култура као предиктор персонализоване религиозности

	Модел 1	Модел 2	Модел 3	Модел 4
Интерцепт	.146	-.079	.073	-.091
Мушки	-.225*	-.267*	-.258*	-.238*
Старост	-.002	-.002	-.002	-.002
Образовање	-.078**	-.057	-.089**	-.046
Приход	-.093**	-.085**	-.083**	-.086**
Село	.076	.078	.040	.072
Православци	.710*	.743*	.738*	.753*
Католици	.537*	.557*	.450*	.527*
Муслимани	1.182*	1.289*	1.192*	1.244*
Протестанти	.368	-.078	.431+	-.082
Милитаристичка оријентација				.296**
R ²	.138	.151	.145	.155

Резултати из табеле показују да је милитаристичка политичка култура позитиван предиктор персонализоване религиозности грађана Србије и разлике су статистички значајне.

Подршка милитаристичком типу политичке културе код персонализоване религиозности указује на постојање заједничког фактора, у првом реду фактора глобализације. Конзервативне, традиционалне и ортодоксне верске организације свуда су у порасту, за разлику од оних покрета и организација који су уложили енергију током много деценија прилагођавања савременом свету (Бергер, 2008). Такође, подршку милитаристичком типу политичке културе код грађана Србије можемо тумачити и као висок ниво поверења у репресивне институције, првенствено у војску.

Закључак

Персонализована религиозност грађана Србије подржава милитаристички тип политичке културе. Овај налаз је специфичан јер смо, сходно начину на који смо одредили ову димензију религиозности, очекивали да фактори ауторитарних облика политичке културе имају неповољан утицај на унутрашњи духовни свет појединаца који су тим факторима изложени.

Налаз нас наводи на закључак да постоји веза између духовности и војне власти. Та јака веза произилази из стања отуђености, изолованости, тиме и несигурности, и потребе да се потражи сигурност. Лична несигурност води у религиозност. Управо из потребе за сигурношћу јача вредновање војне власти. Религијска духов-

⁹ Будући да се бавимо испитивањем веза између варијабли, користићемо квантитативне методе биваријантне и мултиваријантне статистике.

ност производи хипериндивидуализам који значи смањење значаја опште прихваћених друштвених норми. Тачније, „што је мањи значај и универзалност општеприхваћених друштвених норми, то је мањи степен социјалног поверења“ (Бешић, 2014), а тиме већи степен несигурности. Ово слабљење значаја друштвених норми и низак ниво социјалног поверења производе друштвену аномију, коју сматрамо узроком повећане духовности и захтева за јаком влашћу.

Литература

- [1] Almond, G., Verba, S., *Цивилна култура : Политички ставови и демократија у пет земаља*, Загреб, Политичка култура, 2000.
- [2] Бергер, П., *Десекуларизација света – препород религије и светска политика*, Mediterranean Publishing, 2008.
- [3] Бешић, М., Ђукановић, Б., *Богови и људи. Религиозност у Црној Гори*. Подгорица, ЦИД, 2000.
- [4] Бешић, М., *Транзиционе трауме и промене вредносних оријентација – генерацијски приступ : компаративна емпиријска студија вредности у земљама бивше Југославије*, 2014.
- [5] Биговић, Р., *Црква у савременом свету*, Београд, Службени гласник, 2010.
- [6] Благојевић, М., *Религија и црква у трансформацијама друштва*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Филип Вишњић, Београд, 2005.
- [7] Дуганџија, Н., *Световна религија*, Београд, Младост, 1980.
- [8] Đorđević, D., *Religiousness of Serbs at the beginning of the 21st century: What is about?*, u: D. Gavrilović, *Revitalization of religion theoretical and comparativ approaches*, YSSS Annual-year XVI, Niš, 2009.
- [9] Пантић, Д., *Класична и световна религиозност*, Београд: Центар за политиколошка и јавномњењска истраживања, 1988.
- [10] Вукомановић, М., *Свето и мноштво – изазови религијског плурализма*, Београд, Чигоја штампа, 2001.